

Protokoll fört vid enskild föredragning

Social- och miljöavdelningen
Miljöbyrån, S4

Beslutande
Minister
Alfons Röblom

Föredragande
Naturvårdsintendent
David Abrahamsson

Justerat
Omedelbart

Nr 84

Strategi för invasiva arter.
ÅLR 2021/10416
218 S4

Beslut

Beslöt anta handlingsplan för invasiva arter antas enligt **bilaga S421E53**, samt att handlingsplanen publiceras på hemsidan.

Handlingsplan för bekämpning av främmande arter på Åland, 14.12.2021

I. Bakgrund

1.1. Invasiva främmande arter

Invasiva främmande arter är enligt EU:s förordning om främmande arter, arter som spridits till nya områden med människan och kan utgöra ett hot för de ekosystem till vilka de har introducerats. De arter som i förordningen listas som invasiva får inte importeras, födas upp, odlas, säljas eller på annat sätt förmedlas eller spridas i naturen.

Åland har ansvar för att försöka utrota invasiva främmande arter och hindra deras spridning. Att avlägsna och förebygga spridning av främmande arter kallas nedan för bekämpning av främmande arter. Syftet med bekämpning av främmande arter är att säkerställa den åländska naturens biodiversitet och funktion, både för naturen i sig och för medborgarnas välbefinnande och samhällets resiliens.

EU:s förordning om främmande arter föreskriver att medlemsländerna brukar effektiva åtgärdsmetoder. Medlemsstaterna beslutar själva om åtgärderna. Enligt förordningen skall nyttan med åtgärderna vara större än kostnaderna och de får heller inte orsaka oskälig belastning på miljön. Medlemsstaterna skall även ranka åtgärderna utefter hur kostnadseffektiva de är samt hur stor risk arterna medför.

De invasiva främmande arterna som ska bekämpas definieras dels i en EU-förteckning, dels i åländsk lagstiftning: LF (2020:114) om naturvård. EU-förteckningen som innehåller 37 arter började gälla tredje augusti 2016 och har sedan dess kompletterats med tolv arter andra augusti 2017 och med ytterligare 17 arter 14 juni 2019. Sammantaget listas 66 arter i EU-förteckningen. I den åländska förordningen listas 23 enskilda arter samt 8 artgrupper, som inkluderar arter i den utsträckning som specificeras i texten.

1.2. Att ta fram och godkänna en handlingsplan

Enligt LL (2020:113) om ändring av landskapslagen om naturvård, ska landskapsregeringen utarbeta och godkänna en handlingsplan i enlighet med artikel 13 och en plan för hanteringsåtgärder i enlighet med artikel 19 i EU-förordningen om invasiva främmande arter. När planerna utarbetas ska de myndigheter och intressegrupper som berörs av planerna ges tillfälle att avge utlåtande över utkast till planerna. Utkasten ska publiceras i det allmänna datanätet och allmänheten ska i tillräckligt god tid innan planerna godkänns ges tillfälle att framföra sina åsikter om planerna. Information om en godkänd plan och om hur de framförda åsikterna har blivit beaktade ska ges i det allmänna datanätet.

Planerna för hantering av invasiva arter kommer regelbundet att kompletteras och uppdateras. Planerna skall årligen kontrolleras att de är aktuella och vid behov uppdateras. Detta görs för att utvärdera hur bekämpningen av främmande invasiva arter fortskrider, men även för att strategier mot främmande arter kan komma att ändras i och med att nya bekämpningsmetoder tillkommer samt att nya aktörer involveras i bekämpningen.

En grupp har sammansatts för att kontrollera handlingsplanen och diskutera långsiktigt arbete. Gruppen skall mötas en gång per halvår.

1.3. Handlingsplanens huvudsakliga innehåll

De primära hanteringsåtgärder som Åland bör satsa på har valts fram utgående från riskerna de främmande arterna utgör samt kostnaden att bekämpa dem. Riskerna bedöms främst utgående från hur sannolikt det är att den invasiva arten kan spridas samt hur sannolikt det är att den kan spridas till ett naturskyddsområde eller ett område som annars besitter höga naturvärden. Kostnader bedöms främst utgående från hur svårt det är att utrota ett bestånd av en invasiv art. Till exempel är ett bestånd av jättebalsamin relativt lätt att utrota men kan ha en mycket stor spridningsrisk i och med att det bildar frön, medan ett bestånd av parkslide kan kräva upprepade behandlingar under flera års tid men har en låg spridningsrisk förutsatt att man inte gräver upp det.

1.4 Att genomföra planen och finansiera åtgärder

Den åländska lagstiftningen ger Ålands landskapsregering möjlighet att kräva att markägare tar bort förekomster av invasiva arter från sina marker. Finansiering för detta bekostas av markägarna själva. Landskapsregering kommer främst att finansiera utrotning som sker på egen mark och utrotning av förekomster som förekommer på platser där människor sällan rör sig, exempelvis vresros i ytterskärgården. Landskapsregeringen kommer även inledningsvis att sörja för att arter som kan vara skadliga för människor, främst jätteloka, bredloka och tromsöloka utrotas där de iakttas. En stor del av planen förväntas kunna förverkligas med frivilligarbete, i och med att det bör ligga i allmänhetens intresse att få dessa arter under kontroll.

II. Spridningsvägar

2.1. Konstaterade spridningsvägar

Endast bisamrättan har med flit introducerats i naturen på Åland, då den införts som ett jaktbart vilt under 1900-talet. Arten sprids ej längre aktivt på detta sätt.

Flera arter har spridit sig på Åland genom rymning, detta gäller i synnerhet växtarter. Till dessa hör jätteloka och jättebalsamin. Mårdhunden har invandrat från forna Sovjetunionen där den rymt från pälsfarmer och aktivt introducerats i naturen som ett jaktbart vilt.

De listade arter som spridit och sprider sig med kontaminerat jordmaterial är tills vidare endast växter. Av de arter som listas i EU-förordningen är det troligt att jättebalsaminen har spridit sig med jord från hushållskomposter och trädgårdar. Parkslide och jätteslide har även konstaterats sprida sig i samband med att jordmassor flyttats från trädgårdar till andra platser. Flera andra arter kan sprida sig på detta vis, men exempel på detta har inte kunnat fastställas på Åland.

Vattenvägar som diken och bäckar är en potentiell spridningskanal för flera växtarter, till exempel jättebalsamin, men även för signalkräfta. De sötvattenlevande fiskarter som tagits upp som invasiva har tills vidare inte konstaterats förekomma på Åland.

Den svartmunnade smörbulten sprider sig med vattenströmmar i kustmiljöer. Efter att den första gången påträffades i Västra hamnen i Mariehamn har den spridit sig till närliggande vatten.

III. Plan för hantering

Klassificering av åtgärder samt artspecifika åtgärder och inriktning av åtgärderna

De 66 arter som från och med 14.6.2019 ingår i EU-förteckningen över invasiva arter kan indelas i tre kategorier på basis av sin nuvarande utbredning: etablerade arter, sporadiskt påträffade och arter med låg spridningsrisk.

Det ska fortsättningsvis beaktas att det är förbjudet att importera, föda upp och odla, sälja och på annat sätt inneha samt släppa ut de arter som ingår i EU-förteckningen. Sällskapsdjur som innehades före förordningen trädde i kraft får innehas fram till att de dött naturligt, förutsatt att de hålls under förhållanden som hindrar rymning och förökning.

3.1 Rapportering

Ett rapporteringssystem för invasiva arter finns på landskapsregeringsens hemsida sedan 2018. Inkomna rapporter kvalitetssäkras genom att platserna besöks av ansvarig tjänsteman på landskapsregeringen. Riktade förfrågningar till allmänheten gällande observationer av specifika arter kommer att utföras från och med 2022. Syftet med detta förfarande är att få en tydligare bild av hur spridda arterna är. De arter som rapporteras kommer att rapporteras in på landskapsregeringsens hemsida.

3.2 Etablerade arter av europeisk betydelse:

Jätteloka (Heracleum mantegazzianum)

Ett bestånd jätteloka har påträffats i Lemlands kommun. Beståndet togs bort 2017. Området återbesöks regelbundet för att kontrollera att inte nya bestånd bildats på platsen genom fröbank. Sedan 2017 har jätteloka inte påträffats på platsen.

Misstänkta bestånd av jätteloka rapporteras flera gånger per år in till landskapsregeringen, men har uteslutande visat sig vara andra arter av flockblommiga växter, främst kvanne, björnloka, strätta eller körvel. Insamling av förekomststoppgifter skall dock fortgå och dessa skall följas upp. Detta är av stor vikt eftersom arten sprids med frön och kan bilda fröbank.

I de fall man påträffar bestånd av jätteloka skall de i de fall de är små utrotas omedelbart med effektivast möjliga metod. I händelse av att större bestånd påträffas bör en enskild plan göras upp för hur beståndet skall tas bort. Området där beståndet påträffats skall även inventeras för möjliga spridningsvägar och bortförande av jordmassor skall tills vidare inte tillåtas. Tidsplanen för bekämpning av jätteloka är kontinuerlig och målet är att arten inte heller i framtiden skall förekomma på Åland.

Signalkräfta (Pacifastacus leunisculus)

Signalkräftan förekommer på ett antal platser på Åland. De bestånd som kan utrotas relativt enkelt, d.v.s. bestånd som finns i små dammar utan till- eller frånflöden, bör tas bort om det bedöms att det kan göras på ett ekonomiskt försvarbart sätt. Gällande bestånd i större vattenområden skall vattenägare informeras om förekomsten och restriktionerna detta innebär. Inkomna anmälningar skall fortsättningsvis granskas och kvalitetssäkras och detta utförs främst av landskapsregeringens fiskeribyrå.

Jättebalsamin (Impatiens glandulifera)

Jättebalsamin har påträffats på ett flertal platser i landskapet. 10 juni 2021 bekämpades ett större bestånd i Hammarland kommun genom talkoverksamhet tillsammans med Ålands Natur och Miljö samt områdets markägare. Denna typ av arbete visade sig vara tids- och kostnadseffektiv, men hade troligen fått ännu bättre effekt om det hade utförts litet senare under sommaren. Man bör i framtiden sträva till att bekämpa förekomster av jättebalsamin i månadsskiftet mellan juni och juli, eftersom detta är en tid då växterna har hunnit växa sig ganska höga men ännu inte har hunnit få frö.

Alla bestånd av jättebalsamin som uppdagas skall tas bort innan växten hunnit bilda frön. Detta görs effektivast genom talkoarbete med lokala krafter. Tills vidare ligger ansvaret på miljöbyrån att organisera dessa, men förhoppningen är att frivilliga skall kunna samordna talkoarbeten på eget initiativ när allmänheten har fått mer information om arten.

Information samlas in från allmänheten om förekomstplatser. Förekomstplatserna skall kontrolleras för att ge information om hur växten har kunnat komma dit och om det föreligger risk för spridning, till exempel genom att växtplatsen befinner sig nära strömmande vatten. Information skall även delges allmänheten om att man är skyldig att utrota växten om den förekommer på egen mark.

Talkon skall även i framtiden arrangeras för att utrota jättebalsamin. Ogräset är relativt enkelt att utrota då den inte sprids med rotskott och inte bildar en särskilt långlivad fröbank. Trots detta är stora bestånd tidskrävande att bekämpa och växten kan spridas mycket fort om man inte åtgärdar förekomsterna i ett tidigt skede.

Platser som har åtgärdats skall återbesökas under minst tre år för att säkerställa att jättebalsaminen har försvunnit från platsen. De individer som kommit upp skall tas bort, i vart fall i den utsträckning som är möjlig. Om förekomsterna är så pass stora att de inte kan tas bort av en person, så bör ett talko sammankallas. Det ligger på markägarens ansvar att se till att beståndet tas bort, men miljöbyrån kan hjälpa till med utrotningen.

Jättebalsaminen är på grund av sin höga spridningsrisk och relativt enkla utrotningsåtgärd en av de arter som har högst utrotningsprioritet i landskapet.

Bisamråtta (Ondatra zibethicus)

Bisamrättans population på Åland tros ha minskat under de senaste decennierna. Detta beror dock inte på aktiva utrotningsåtgärder. Riktad information skall gå ut till boende på Åland under 2022 för att samla information om var bisamråtta förekommer. Man ska därefter sträva till att aktivt utrota de påträffade populationerna på ett sådant sätt som kan anses vara ekonomiskt försvarbart. Utrotningen bör riktas utgående från förekomsternas geografiska belägenheter.

Mårdhund (Nyctereutes procyonoides)

Mårdhund förekommer på hela Åland efter att ha invandrat från Finland. Ett utrotningsprogram pågår som bäst. Tills vidare kommer utrotningen fortgå, men mer specifika planer tas fram av skogsbruksbyrån, miljöbyrån tillsammans med intresseorganisationer som Archipelago Pares och jaktvårdsföreningar.

3.3. Arter av europeisk betydelse som förekommer eller har förekommit som prydnadsväxter

Fjäderborstgräs (*Pennisetum setaceum*) och sidenört (*Asclepias syriaca*) har förekommit som prydnadsväxter på Åland, men av dessa klarar endast sidenörten av vintrarna här. Trådgårdshandlare och -entusiaster skall informeras om dess status och bestånden skall förstöras mekaniskt. Det finns även arter av fjäderborstgräs (t.ex. *Pennisetum glaucum*) som inte berörs av förordningen och dessa föranleder inte någon åtgärd.

Skal av gulbukig vattensköldpadda (*Trachemys scripta ssp.*) har påträffats i anslutning till Långträsk, Hammarland under 2021. Närområdet skall undersökas närmare under 2022 för att säkerställa att inte vilda individer förekommer där. Om sådana påträffas skall de omedelbart fångas och avlivas.

3.4. Arter som inte påträffats på Åland

Övriga arter som förekommer i direktivet kommer rapporteras till EU om de uppdagas och utrotningsplan skall därefter uppgöras på basis av erfarenheter från andra medlemsländer i EU. Ålands geografiska placering i Östersjön mellan Finland och Sverige gör det osannolikt att invasiva främmande arter skulle dyka upp här utan att ha påträffats i Finland eller Sverige före det. Två arter som förekommer i närregionen och riskerar ta sig hit på sikt är tvättbjörn (*Procyon lotor*) och nilgås (*Alopochen aegyptiaca*).

3.5. Arter som är av landskaplig betydelse

Parkslide, jätteslide och hybridslide (Reynoutria japonica, Reynoutria sachaliensis och Reynoutria × bohemica)

Samtliga listade arter av slide tros förekomma i landskapet, men parkslide är den som är vanligast följd av jätteslide. Hybridslide har inte dokumenterats, men det är troligt att även den finns. Arterna är spridda i landskapet, främst längs vägar och på gamla gårdar. Landskapsregeringens fokus skall främst ligga på att ta bort bestånd som förekommer på landskapsägda områden samt bestånd som riskerar påverka naturskyddsområden. De bestånd som förekommer längs med de landskapsägda vägarna skall skyndsamt åtgärdas genom att bestånden klipps ner och sedan täcks med grov täckduk och grus. De förekomster som finns i närheten av naturskyddsområden och andra områden med höga naturvärden bör främst behandlas på detta sätt, men behandlingsmetoden är beroende av hur marken ser ut där de förekommer. Förekomster som förekommer på privat egendom skall klippas ner fyra gånger per säsong för att kontrollera beståndet. Man skall även undvika att ta ner träd som växer i närheten eftersom träd verkar hindra slideväxternas spridning.

När en enklare och mer kostnadseffektiv metod för att få bort slidearter har tagits fram kommer de större bestånden att tas bort ett och ett samtidigt som mer krav på markägare ska ställas. Slidearter bedöms ha höga

utrotningskostnader och relativt låg spridningsrisk. Tills vidare bör huvudfokus ligga på att se till att växten inte sprids ytterligare i landskapet.

Mink (Neovison vison)

Minken skall utrotas och specifika planer för utrotning tas fram av skogsbruksbyrån och miljöbyrån tillsammans med intresseorganisationer och jaktvårdsföreningar.

Vresros (Rosa rugosa)

Under 2021 utförs ett utrotningsprojekt i Ålands sydöstra skärgård för vresros. I lagstiftning regleras växten inte på Åland före 2023 och övergångsperioden kommer användas för att ringa in problemområden samt för att informera kommuner och privata markägare om växtens skadeverkningar. Vresrosen är dels kostsam att bekämpa men har även en stor spridningsrisk i och med att den kan spridas både med frön och rötter. Fokus kommer till att börja med att ta bort förekomster som ligger nära vatten och naturskyddsområden.

Blomsterlupin (Lupinus polyphyllus)

Blomsterlupinen förekommer på flera ställen på Åland och troligen den mest spridda av de invasiva arterna. Vägrenarna på Åland har inventerats under 2021 och nästa steg är att ta fram en strategi för hur bestånden skall tas bort. Under 2021 har ett projekt för att ta bort lupiner initierats tillsammans med vägnätsbyrån och ett tydligare och klarare strategiprogram för hur vägrenarna skall klippas skall tas fram under 2022. Privatpersoner skall även engageras i att få bort växten från där de förekommer.

Sandlupin (Lupinus nootkanensis)

Sandlupinen har påträffats på ett ställe på Åland och är inte nära på lika spridd som blomsterlupinen. Ett mindre bestånd sandlupiner påträffades och togs bort under 2021 genom att de klipptes ner. Sandlupinerna förekommer i stort sett i samma typ av miljö som blomsterlupinerna och ska behandlas på samma sätt. Mer information behöver samlas in och också delges till markägare gällande hur dessa ska behandlas.

Apelsinbalsamin (Impatiens capensis)

Inga observationer av apelsinbalsamin har rapporterats på Åland, men det är troligt att växten förekommer här, åtminstone i privata trädgårdar. Under 2022 skall information gå ut till allmänheten om att de som har denna växt på sin gård har ett ansvar för att se till att den inte sprider sig. I de fall den konstateras spridas, kommer markägaren att föreläggas att ta bort den från sin tomt. Utöver detta skall allmänheten även informeras om att det är förbjudet att flytta på växten och att deponera den på så sätt att den riskerar att spridas.

Hampstånds (Jacobaea cannabifolia)

Hampstånds har ej påträffats på Åland. I det fall att den påträffas så skall den rapporteras in och omedelbart tas bort.

Malörtsambrosia (Ambrosia artemisiifolia)

Malörtsambrosia har påträffats i Ålands östra skärgård i ett enskilt fall. Det är oklart om den klarar av att reproducera sig på Åland men forskning gjord vid SLU Uppsala tyder på att så är fallet. Alla exemplar som påträffas skall omedelbart tas bort.

Svartmunnad smörbult (Neogobius melanostomus)

Svartmunnad smörbult har påträffats på flera ställen på Åland och kan reproducera sig här. Det finns tills vidare inte någon effektiv utrotningsmetod för den svartmunnade smörbulten. Tills vidare bör man fortsätta uppmuntra till fiske av arten.

Övriga arter som berörs av LF 2020:114

Övriga arter och artgrupper som listas i förordningen är antingen mycket sporadiskt förekommande eller har ej påträffats på Åland. Dessa arter har tagits med för att de saknas på EU:s lista men på sikt kan komma att utgöra ett hot för den åländska naturen. Allmänheten skall informeras om dessa och uppmuntras till att rapportera fynd av dem.

Det konstateras att en stor del av de arter som finns på EU:s lista inte förekommer i landskapet och heller inte tros kunna etablera sig här p.g.a. det kalla klimatet. De kan dock på sikt etablera sig p.g.a. pågående klimatförändringar. I samband med fältarbete skall dessa inrapporteras.

Utöver de som är införda i lag skall även andra arter undersökas för att se huruvida de riskerar bli ett problem på Åland eftersom lagstiftningen på sikt kommer att behöva revideras. Ett system för att identifiera riskarter skall tas fram.